

Evaluation indicators of Islamic banking in Iran

Faeq Ahmadi¹, Khosro Moradi Shahdadi², Davood Khodadadi³, Kamal Nadali⁴

Received: 04/11/2024

Accepted: 28/09/2025

Extended Abstract

Introduction

Islamic banking, rooted in Sharia law, aims to provide a system of finance that supports ethical principles, such as the prohibition of usury (interest), excessive risk, and investment in industries considered harmful under Islamic law. The primary goals of Islamic finance include promoting fair and just economic practices, fostering social equity, and supporting sustainable development within the Islamic economic framework. As a critical pillar in the Iranian economy, the Islamic banking system is expected to allocate financial resources effectively, which has implications for various sectors dependent on banking funds and credit. The traditional assessment metrics used for conventional banks focus primarily on financial performance, such as profitability, liquidity, and return on equity. However, these metrics often fall short in reflecting the unique objectives of Islamic banking, particularly regarding compliance with ethical and societal principles. Thus, the lack of a suitable evaluation framework for Islamic banking in Iran can lead to issues in building public trust, assessing bank performance accurately, and attracting investment. This research seeks to bridge this gap by proposing a comprehensive set of evaluation indicators tailored to Islamic banking in Iran. Through these indicators, Islamic banks can enhance transparency, meet stakeholders' expectations, and contribute to the broader socio-economic development goals within the Islamic framework.

Research Question: This study addresses the following central question: What are the specific evaluation indicators for Islamic banking in Iran?

Literature Review

Several studies contribute insights into the evaluation criteria required for Islamic banking. For example, Pratiwi (2024) analyzed factors influencing the adoption

1. Department of Financial Management, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran; (Corresponding Author).
faeghahmadi@gmail.com

2. Department of Financial Management, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

3. Department of Accounting, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

4. Department of Financial, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

How to cite this paper: Ahmadi, F., Moradi Shahdadi, K., Khodadadi, D., & Nadali, K. (2025). Evaluation indicators of Islamic banking in Iran. *Advances in Finance and Investment*, 9(3), 105-138. [In Persian]

 <https://doi.org/10.71729/afi.2025.1189499>

of digital Islamic banking services in Indonesia. Her study underscored the importance of perceived credit risk and trust in customer adoption, two critical components that could be integrated into Iran's evaluation framework. In the Maldives, [Parayil Iqbal et al. \(2023\)](#) applied the UTAUT2 model (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology) to identify drivers of Islamic banking adoption, finding that trust, social influence, and habitual use of services played significant roles in customer acceptance. Other studies have proposed frameworks based on both Sharia compliance and ethical standards. Satya et al. (2021) developed a model for measuring the performance of Islamic banks that includes ethical and sustainability criteria alongside traditional financial metrics. Their model emphasizes the dual need for profitability and adherence to Islamic ethical principles. Research by [Rosmanidar et al. \(2021\)](#) and [Tarique et al. \(2021\)](#) similarly highlights the need for Sharia-compliant performance indicators that extend beyond financial measures. Mohaghegh Nia et al. (2023) conducted a comparative analysis of Islamic banking in Iran and Malaysia, pointing to areas for improvement in Iran's system, such as capital quality and operational efficiency. Collectively, these studies suggest a broader, ethically oriented evaluation framework for Islamic banking, suitable for addressing the unique social and ethical dimensions within the Iranian context. This study synthesizes these findings to develop an evaluation framework that aligns with Iran's specific requirements.

Research Methodology

This research uses a qualitative approach, focusing on content analysis of interviews conducted with ten experts in Islamic banking. The exploratory nature of this study allowed for a deeper understanding of the perspectives and knowledge held by professionals with firsthand experience in Islamic banking practices. The interview questions were structured to cover various aspects of Islamic banking, including:

- The principles guiding Islamic banking and its differentiation from conventional banking
- The challenges Islamic banks face, particularly in Iran's unique economic environment
- Key factors that have shaped the growth of Islamic banking over the past decade
- The influence of customer and stakeholder perceptions on Islamic banking practices in Iran.

The qualitative data collected were coded and analyzed for recurring themes, ensuring reliability through a high retest reliability rate of 72.72%. By drawing on expert insights, the study could identify a set of indicators that encompass both financial and non-financial dimensions relevant to Iran's Islamic banking sector.

Results

Through content analysis of the expert interviews, thirteen key themes were identified as essential for evaluating Islamic banking in Iran. These themes provide a comprehensive view of the operational, ethical, and societal roles that Islamic banks must fulfill. Below are the main indicators identified:

1. Improving public awareness and trust in Islamic banking

For the success of Islamic banking, it is necessary to increase public awareness about this type of banking. Education and awareness of the principles of Islamic banking can help increase the trust of customers in this system. Accountability of financial institutions for their decisions and transparency in operations play an important role in gaining the trust of society.

2. Education in the field of Islamic banking

Training employees and customers about the basics of Islamic banking is of great importance. These trainings should include jurisprudential principles, how Islamic financial products work and how to adapt them to the needs of society. Increasing the knowledge and skills of employees helps to improve the quality of banking products and services.

3. Observance of legal and religious principles in banking operations

Observance of jurisprudence and Shariah principles is not only legally necessary, but also increases the credibility and acceptance of this type of banking. Banks must ensure that all their products and services comply with Islamic standards, and in this regard, careful monitoring of their performance is essential.

4. Innovation and use of technology in Islamic banking

Using new innovations and technologies in Islamic banking can help improve efficiency and provide services to customers. Digital systems and fintech tools can provide new opportunities to develop Islamic financial products and enhance customer experience.

5. Attention to social justice and fair distribution of resources

Islamic banking should pay attention to the fair distribution of resources and the support of the weaker sections of the society. These institutions can help economic development by providing loans without interest or with low fees, and at the same time, help reduce the class gap in society.

6. Compliance with social and environmental responsibilities

The social responsibility of banks towards the society and the environment should be in the center of attention. Banks can play an active role in sustainable development by investing in sustainable and green projects and supporting social businesses.

7. Attention to moral, human and cultural factors

Moral, human and cultural factors play an important role in the formation of Islamic banking. Banks should pay attention to the needs and demands of their

customers and respect the culture and values of society in the design of products and services.

8. Establishment of Sharia monitoring and enforcement mechanisms

Continuous monitoring of banking activities and their compliance with Shariah standards is of great importance. Establishing Shariah committees and monitoring transactions and contracts can help maintain the credibility of Islamic banking.

9. Fight against corruption and rent in banking operations

Transparency and fight against corruption in Islamic banking is one of the main pillars of this system. Banks should have clear policies for transparency of activities and reporting to customers and regulatory authorities to gain public trust.

10. Participation in risk and profit and loss

Participation in risk and profit and loss, as one of the basic principles of Islamic banking, can help create closer relationships between banks and customers. This approach leads to shared responsibility in investments and creates motivation to improve performance.

11. Trust management in Islamic banking

Trust management in Islamic banking must be done in accordance with Sharia and ethical principles. In their processes, banks should pay special attention to trustworthiness of financial resources and clients' funds.

12. Supporting prosperity and sustainable economic development

Islamic banking should pay attention to supporting the welfare of society and sustainable economic development. This system can help economic growth and prosperity by providing facilities and financial services to small and medium businesses.

13. Attention to the quality of Islamic banking products and services

Attention to the quality of Islamic banking products and services should be at a high level. Providing high-quality services tailored to the needs of customers can increase their satisfaction and trust in the Islamic banking system.

Discussion and Conclusion

The study's findings underline the importance of incorporating ethical, social, and Sharia-compliant principles into the performance evaluation of Islamic banks. Traditional banking metrics alone are insufficient to capture the unique responsibilities of Islamic banks, as these institutions must balance profitability with adherence to Islamic values. The indicators identified provide a holistic framework that addresses both financial and non-financial aspects of Islamic banking, thus reflecting its broader social mandate. For instance, while conventional banks may focus solely on maximizing shareholder value, Islamic banks must consider the social implications of their investments, ensuring they contribute positively to society. This dual focus requires a robust risk management framework that aligns with Islamic values, avoiding speculative practices and

promoting stable growth. Additionally, indicators such as customer satisfaction, transparency, and ethical investment reflect the ethical obligations of Islamic banks, as they strive to build a trustworthy relationship with customers and the community. **Practical Implications** The evaluation framework proposed by this study can guide Islamic banks in improving their operational practices and aligning more closely with the principles of Islamic finance. By adopting these indicators, Islamic banks in Iran can enhance their credibility, address public concerns, and contribute more effectively to national economic goals. The framework also serves as a tool for regulators to monitor Islamic banks' compliance with Sharia principles, promoting a standardized approach to evaluation across the sector. Moreover, this framework could foster innovation by encouraging Islamic banks to develop new products and services that meet Sharia requirements while addressing customers' evolving needs. This adaptability is essential for Islamic banks to remain competitive in an increasingly globalized and technology-driven financial environment.

This study proposes a comprehensive set of evaluation indicators for Islamic banking in Iran, covering thirteen key areas that reflect the unique requirements of Islamic finance. These indicators include both traditional financial metrics and Sharia-based ethical criteria, offering a well-rounded framework for assessing the performance of Islamic banks. By integrating these indicators, Islamic banks can not only improve their internal operations but also align more closely with Islamic ethical standards, fostering trust and supporting sustainable development. The findings highlight the need for Iranian Islamic banks to adopt a more comprehensive evaluation approach that transcends profitability and includes broader societal and ethical impacts. Implementing these indicators will help Iranian Islamic banks strengthen their role in the economy, support social welfare, and build a trustworthy reputation in the eyes of both local and international stakeholders. As Islamic banking continues to evolve, this evaluation framework offers a foundation for more standardized, transparent, and ethical banking practices that align with the principles of Islamic finance.

Future Research

Future studies could expand on this framework by exploring how digital transformation and emerging technologies, such as blockchain and AI, could further enhance Sharia-compliance and operational efficiency in Islamic banks. Additionally, comparative studies between Iranian Islamic banks and those in other countries, like Malaysia and Indonesia, could provide valuable insights for refining this evaluation model and identifying best practices globally.

Conflicts of interest: No conflicts of interest are declared by the authors.

Keywords: Content Analysis, Evaluation Indicators, Islamic Banking.

JEL Classification: G; G21.

پیشرفت‌های مالی و سرمایه‌گذاری

سال ششم، پاییز ۱۴۰۴ - شماره ۳

صفحات ۱۰۵-۱۳۸

نوع مقاله: پژوهشی

شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران

فائق احمدی^۱، خسرو مرادی شهدادی^۲، داود خدادادی^۳، کمال نادعلی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۶

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش شناسایی شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران است که بتواند به طور جامع و دقیق عملکرد این نظام بانکی را ارزیابی کند.

روش‌شناسی: این پژوهش دارای رویکرد کیفی باهدف کاربردی و روش اکتشافی است. جامعه آماری شامل خبرگان سیستم بانکی هستند که با روش هدفمند انتخاب و با آنان مصاحبه به‌عمل آمده و در نتیجه ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه می‌باشد. در این تحقیق برای شناسایی شاخص‌ها از تحلیل محتوا، همچنین برای روایی از نظر خبرگان و جهت بررسی پایایی از پایایی بازآزمون استفاده شده که میزان آن ۷۲/۷۲٪ بوده است.

یافته‌ها: در نتیجه تحلیل محتوای همه مصاحبه‌ها ۱۴۴ مفهوم کلیدی پس از حذف مفاهیم تکراری استخراج شده که براساس ماهیت و معانی‌شان در قالب ۵۱ مؤلفه و ۱۳ شاخص اصلی دسته‌بندی شده‌اند. شاخصه‌های اصلی شناسایی شده شامل ارتقاء آگاهی و اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی، آموزش در زمینه بانکداری اسلامی، رعایت اصول فقهی و شرعی در عملیات بانکی، نوآوری و استفاده از تکنولوژی در بانکداری اسلامی، توجه به عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع، رعایت مسئولیتهای اجتماعی و زیست‌محیطی، توجه به عوامل اخلاقی، انسانی و فرهنگی، استقرار مکانیسمهای نظارت و تطبیق شرعی، مبارزه با فساد و رانت در عملیات بانکداری، مشارکت در ریسک و سود و زیان، مدیریت امانت‌داری در بانکداری اسلامی، حمایت از رفاه و توسعه اقتصادی پایدار، توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی است.

اصالت/ارزش افزوده علمی: شاخص‌ها و مؤلفه‌ها حاکی از آن است که هدف نظام بانکی در ایران تحقق اصول علمی و اخلاقی بانکداری اسلامی و پیگیری اهدافی چون حفظ عدالت اجتماعی، مبارزه با فساد و ارائه خدمات شفاف با رعایت موازین شرعی است.

کلیدواژه‌ها: بانکداری اسلامی، تحلیل محتوا، شاخصه‌های ارزیابی.

طبقه‌بندی موضوعی: G;G21.

۱. گروه مدیریت مالی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران. (نویسنده مسئول). faeghahmadi@gmail.com

۲. گروه مدیریت مالی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

۳. گروه حسابداری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

۴. گروه مالی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

استناد: احمدی، فائق؛ مرادی شهدادی، خسرو؛ خدادادی، داود؛ نادعلی، کمال. (۱۴۰۴). شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران. پیشرفت‌های مالی و سرمایه‌گذاری، ۶(۳)، ۱۰۵-۱۳۸.

۱- مقدمه

تخصیص وجوه به بخش‌های مختلف اقتصادی و اعطای تسهیلات یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های بانک‌ها می‌باشد (Bajalan et al., 2024). از سویی اتخاذ این تصمیمات رابطه مستقیمی با ارزیابی عملکرد بنگاه اقتصادی دارد. ارزیابی عملکرد بنگاه اقتصادی نیز نیازمند شاخص‌ها و معیارهایی است که در دو مجموعه شاخصه‌های مالی و غیرمالی طبقه‌بندی می‌شود (Zalaghi and Firouzabadtapeh, 2018). باتوجه به پیشرفت روزافزون صنعت بانکداری و افزایش تأثیر این صنعت بر رشد و توسعه اقتصادی، بررسی جنبه‌های مختلف عملکرد بانک‌ها و ارزیابی آن‌ها به یافتن مشکلات و مدیریت بهتر بانک‌ها کمک بسیاری می‌کند (Mohaqeqnia et al., 2023). سیستم پولی و بانکی در اقتصاد هر جامعه‌ای مانند رگ‌های بدن، نقش حیاتی در جریان درست و موردنیاز پول در اقتصاد دارد. ازاین‌رو در علم اقتصاد و همچنین در دین اسلام توجه ویژه به این بخش شده است. اهداف سیستم پولی و بانکی اسلام را می‌توان در متون اصلی و چارچوب مدیریت اجتماعی این دین جستجو کرد (Mohammadzadeh et al., 2017).

به دلیل گسترش روزافزون صنعت بانکداری و درگیر شدن هر چه بیشتر مسائل اقتصادی با نظام بانکی، موضوع بانکداری اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. در سنوات گذشته، بانکداری اسلامی توانسته است توجه جهانیان را بیش‌ازپیش به خود جلب نماید. تقاضا برای بانک‌های اسلامی و نهادهای مالی اسلامی، به‌خصوص در ساله‌های اخیر، روندی روبه‌رشد داشته است. ویژگی بانکداری اسلامی، حذف ربا همراه با تأکید بسیار بر توزیع عادلانه‌تر درآمد و ثروت و خودداری از ورود به حیطه عملیات نامشروع و نامطلوب می‌باشد، به‌گونه‌ای که امروزه در اکثر کشورهای اسلامی و حتی برخی از کشورهای غیرمسلمان، بانک‌های بدون ربا حضور فعال دارند (Yousefi et al., 2024).

یکی از چالش‌های اصلی در زمینه ابزارهای مالی اسلامی، عدم رعایت دقیق ضوابط شرعی و تلاش برای توجیه شرعی معاملات ربوی و غرری است. برخی محققان اسلامی ممکن است برای استفاده از ابزارهای متعارف در بازار پول یا سرمایه، به توجیه شرعی این ابزارها پرداخته و حتی با تغییر نام، سعی در تطبیق آن‌ها با آموزه‌های اسلامی داشته باشند. این رویکرد می‌تواند به انحراف از اصول بانکداری اسلامی منجر شود (Mirani et al., 2022). بر خلاف بانکداری متعارف که هدف اصلی در آن حداکثرسازی سود بر اساس تسهیلات ارائه شده می‌باشد، بانک‌های اسلامی بر اساس قوانین و قواعد فقه اسلامی که در آن استفاده از بهره تحریم شده است، عمل می‌کنند (Abolhasani Hastiani et al., 2024). بنیان اصلی بانکداری اسلامی در زمینه مالی اسلامی شامل پنج اصل است که عبارت‌اند از: ممنوعیت ربا (اضافه بر قرضی است که از قبل شرط شده باشد. این عمل در مالیه اسلامی ممنوع

است، زیرا از نظر اسلامی هر نوع افزایش مالی که بدون ریسک یا مشارکت در سود و زیان باشد، به‌عنوان ربا شناخته می‌شود و ایجاد عدم عدالت در جامعه می‌کند، غرر (به معنای ریسک و عدم قطعیت در معاملات است و با قواعد فقهی میسر (قمار و سفته‌بازی)، ضرر و ضرار (عدم وارد کردن ضرر به دیگران) و اکل مال بالباطل (خوردن مال مردم به باطل) ارتباط دارد. تمامی این قواعد به‌ویژه در زمینه معاملات مالی، بر لزوم شفافیت و عدالت تأکید دارند و از هر گونه فعالیت‌هایی که باعث ایجاد ضرر یا ظلم به طرفین معامله می‌شود، جلوگیری می‌کنند، تأمین مالی برای بخش‌های غیرقانونی (مثل اسلحه، مواد مخدر، الکل و گوشت خوک)، اصل مشارکت در سود و زیان در برخی عقود (عقود مشارکت مانند مضاربه و مشارکت)، و پنجم اینکه تمام معاملات باید پشتوانه‌ای از یک معامله اقتصادی واقعی داشته باشند که شامل دارایی‌های ملموس است. بر اساس این اصول پنج‌گانه، تأثیر آنها بر اخلاق کسب‌وکار بانکداری اسلامی می‌تواند ریسک کمتری نسبت به بانک‌های سنتی ایجاد کند (Satyakti, 2023). امروزه بانکداری اسلامی، خدماتی منحصربه‌فرد در کشورهای اسلامی است و راه‌حلی برای ارائه سرمایه اولیه، در ایجاد کسب‌وکارها، در سراسر جهان در حال توسعه است. بانکداری اسلامی، به‌عنوان واسطه در جمع‌آوری و توزیع وجوه در جامعه، سرمایه‌های جدید و توسعه کسب‌وکارهای نوآورانه را جهت‌دهی می‌کند. بانک‌ها، نه تنها ابزاری جهت قرار دادن وجوه با رشد واقعی اقتصاد، تشویق می‌کنند؛ بلکه انتظار می‌رود که بانک بتواند، خدمات مشاوره‌ای مالی و سرمایه‌گذاری را جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه فراهم نماید. درواقع، بانکداری اسلامی هم به دنبال سود است و هم هدفش انجام کارکردهای اجتماعی و حمایت از فعالیت‌های مولد در کسب‌وکار است (Colabi and Mahmoudi, 2023).

در همین راستا، دستور کار اخلاقی باید به‌عنوان زیربنای تمامی سازمان‌های اسلامی، از جمله بانکداری اسلامی، در نظر گرفته شود. بانکداری اسلامی نماد اصلی اقتصاد اسلامی است. باین‌حال، برخی محققان به دلیل نبود یکپارچگی اخلاقی برجسته و تأکید بیش از حد بر ایمان یا مسائل حقوقی، این موضوع را مورد انتقاد قرار داده‌اند. برای تنظیم عملیات بانکداری اسلامی به‌گونه‌ای که مطابق با دیدگاه‌های فقهی سنتی اسلامی باشد، نیاز به بحث‌های چند پارادایمی درباره دین و مدیریت مدرن شرکت‌ها وجود دارد. فقه‌های اسلامی همواره تلاش می‌کنند تا دغدغه‌های اخلاقی را قبل از تبدیل شدن به قوانین مثبت، در گفتمان‌های حقوق اسلامی تطبیق دهند (Alwi et al., 2021).

در ایران اما بعد از انقلاب اسلامی، تحقق بانکداری اسلامی در سیستم بانکی کشور یکی از موضوعات مهم در حوزه بانکی کشور بوده است. اهداف بانکداری اسلامی را می‌توان به دو بخش، یکی رعایت موازین فقهی اسلام و دیگری دستیابی به اهداف نظام اقتصاد اسلامی تقسیم‌بندی کرد (Hakimipoor, 2019). در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «رسالت نظام اسلامی

عینیت‌بخشیدن به مبانی اعتقادی نظام اسلامی است؛ بنابراین نظام اسلامی به‌منظور دستیابی به این هدف، بایست در فرایند نهادسازی و طراحی سیستم‌های اجتماعی و اقتصادی، همواره تأکید و توجه لازم را به مبانی اعتقادی نظام اسلامی، احکام اجتماعی اسلام، فقه حکومتی و عدالت اقتصادی داشته باشد. بدین ترتیب سیستم بانکداری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که مطابق با اهداف اقتصاد اسلامی و قانون اساسی کشور باشد (Shaghaghi shahri et al., 2024).

بانکداری اسلامی به‌عنوان بخشی از صنعت مالی حلال باید مطابق با آنچه در قانون اسلامی تعیین شده است عمل کند (Maharani and Rahmawati, 2021). بانکداری اسلامی نوعی فعالیت بانکی مطابق با احکام فقهی اسلام است. تجهیز و تخصیص منابع و خدمات بانکی در این نوع بانکداری در چارچوب اصول و ضوابط از عمومی و اختصاصی حاکم بر معاملات تعریف می‌شود و درصدد است به‌عنوان بخشی از نظام اقتصاد اسلامی، در راستای اهداف آن نظام برای تحقق توزیع بهینه درآمد، رشد، پیشرفت، خوداتکایی و استقلال حرکت کند (Hakimipoor, 2019). اصل انطباق فعالیت‌های نظام بانکی با آموزه‌های اقتصاد اسلامی از اصول بنیادین نظام بانکی و تأمین مالی اسلامی است و شاید مهم‌ترین دغدغه و انگیزه تغییر نظام بانکی کشور به بانکداری بدون ربا نیز همین باشد. عملکرد نظام بانکی در سه دهه اخیر ابهاماتی را در اسلامی بودن نظام بانکی نشان می‌دهد؛ بر همین اساس معرفی شاخصه‌های کمی و معین، جهت نظارت بر امر انطباق فعالیت‌های نظام بانکی با اصول و موازین اسلامی امری بسیار ضروری است (Hakimipoor, 2019).

رشد قابل‌ملاحظه صنعت بانکداری اسلامی در سال‌های اخیر موجب شده توجه زیادی به عملکرد نسبی هر دو نظام بانکداری اسلامی و متعارف صورت پذیرد. از روش‌های ارزیابی و سنجش آن‌ها، بررسی عوامل تأثیرگذار بر عملکرد آن‌هاست. در سال‌های اخیر به‌صورت موردی، در زمینه عوامل مؤثر بر بانکداری اسلامی در بعضی کشورها مطالعاتی صورت گرفته و تفاوت‌های آن‌ها نمایش داده شده است. به طور مثال در رابطه با بانکداری اسلامی و متعارف در کشورهایی نظیر امارات، مصر، مالزی و غیره تحقیقاتی انجام شده و از شاخص‌های خاصی برای دو نوع بانکداری به لحاظ کاربردی مقایسه شده است (Dabbagh et al., 2019). از سویی دیگر عملکرد بانک توسط عوامل مختلفی به‌ویژه عواملی که به ویژگی‌های خاص بانک و محیط کلان اقتصادی که یک بانک تحت آن فعالیت می‌کند، مربوط می‌شود. عوامل اصلی بانکی که در تحقیقات پیشین در نظر گرفته شده‌اند عبارت‌اند از اندازه بانک، سرمایه، کارایی هزینه، تنوع و قدرت بازار، رشد تولید ناخالص داخلی و تورم (Ibrahim, 2020). مشخص است که ارزیابی عملکرد یا تعیین نوع شاخص‌ها عمدتاً بر اساس جنبه‌های مالی عنوان شده است (Dabbagh et al., 2019) که خود یک نقص در راستای تعیین شاخصه‌های عملکردی است. درمجموع نظر به

اینکه در دهه اخیر توسعه صنعت بانکداری اسلامی در سطح بین‌المللی با رشد چشمگیری مواجه بوده است و انواع مختلفی از مؤسسات مالی اسلامی (شامل بانک‌های اسلامی) در کشورهای مختلف اسلامی و غیراسلامی تشکیل شده‌اند و به فعالیت مشغول‌اند لذا اجرای سیستم بانکداری اسلامی می‌تواند منجر به تغییر در شاخص‌های مالی بانک‌ها شود که با ارزیابی این شاخص‌ها می‌توان عملکرد سیستم بانکی را در رسیدن به چشم‌اندازهای بانکداری اسلامی سنجید (Mohammadzadeh et al., 2017).

پژوهش‌های متعددی در زمینه بانکداری اسلامی به بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش و عملکرد این نوع بانکداری پرداخته‌اند که به شناخت شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران کمک می‌کنند. به‌عنوان مثال، پژوهش پراتیوی (Pratiwi, 2024) و ایکبال پاریل و همکاران (Parayil Iqbal et al., 2023) نشان دادند که متغیرهایی مانند اعتبار درک شده، ریسک درک شده و اعتماد، نقش مهمی در پذیرش خدمات بانکداری اسلامی دیجیتال دارند. این یافته‌ها می‌توانند به بهبود سیستم‌های دیجیتال بانکداری اسلامی در ایران کمک کنند. مهارانی و رحماواتی (Maharani and Rahmawati, 2021) با ارائه مدل سنجش عملکرد مبتنی بر شریعت و مقاصد اخلاقی، نشان دادند که عملکرد مالی نباید تنها معیار ارزیابی باشد، بلکه معیارهای اخلاقی و توسعه پایدار نیز باید مدنظر قرار گیرند. پژوهش‌های رُسمانیدار و همکاران (Rosmanidar et al., 2021) و طارق و همکاران (Tarique et al., 2021) بر روی مدل‌های ارزیابی عملکرد مبتنی بر اهداف شریعت تمرکز کرده‌اند که می‌توانند به توسعه چارچوب‌های ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی در ایران کمک کنند. همچنین، مطالعه محقق‌نیا و همکاران (Mohaqeqnia et al., 2023) با مقایسه عملکرد مالی بانک‌های ایران و مالزی، نقاط قوت و ضعف بانک‌های ایرانی را نشان داده و می‌تواند به بهبود عملکرد آن‌ها کمک کند. این پژوهش‌ها به‌طور کلی نشان می‌دهند که برای ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران، باید به ترکیبی از معیارهای مالی، اخلاقی و توسعه پایدار توجه کرد.

بانكداری اسلامی به‌عنوان یک نظام مالی مبتنی بر اصول شریعت اسلام، در ایران با هدف جایگزینی نظام بانکی متعارف و تطابق با موازین اسلامی شکل گرفته است. با این حال، ارزیابی عملکرد و کارایی این نظام بانکی نیازمند شاخصه‌های دقیق و جامعی است که بتواند ابعاد مختلف آن را بسنجد. مسئله اصلی این تحقیق، شناسایی و تدوین شاخصه‌های مناسب برای ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران است. با وجود تلاش‌های صورت‌گرفته، هنوز شاخصه‌های استاندارد و مورد اجماعی که بتواند تمامی جنبه‌های بانکداری اسلامی را پوشش دهد، وجود ندارد. این موضوع باعث شده است که ارزیابی‌های انجام‌شده ناقص یا ناکارآمد باشند و نتوانند به طور دقیق عملکرد بانک‌های اسلامی را در ایران تحلیل کنند. پژوهش‌های پیشین در حوزه بانکداری اسلامی عمدتاً بر مبنای نظری متمرکز بوده‌اند

و کمتر به تدوین شاخصه‌های عملیاتی و کاربردی برای ارزیابی پرداخته‌اند. همچنین، بسیاری از این مطالعات از شاخصه‌های عمومی استفاده کرده‌اند که با ویژگی‌های خاص بانکداری اسلامی سازگاری کامل ندارند. این خلأ باعث شده است که نتوان به طور دقیق عملکرد بانک‌های اسلامی را در ایران ارزیابی کرد و نقاط قوت و ضعف آن را شناسایی نمود. تحقیق حاضر با هدف پر کردن این خلأ، به دنبال طراحی و ارائه شاخصه‌های اختصاصی و متناسب با بانکداری اسلامی در ایران است که بتواند به طور جامع و دقیق عملکرد این نظام بانکی را ارزیابی کند. این شاخص‌ها نه تنها به بهبود عملکرد بانک‌ها کمک می‌کنند، بلکه می‌توانند به سیاست‌گذاران و نهادهای نظارتی در تصمیم‌گیری‌های بهتر یاری رسانند. از سویی، این پژوهش از آن جهت اهمیت دارد که با تدوین شاخصه‌های دقیق و متناسب با بانکداری اسلامی در ایران، امکان ارزیابی جامع و عادلانه‌ای از عملکرد این نظام بانکی فراهم می‌شود. این شاخص‌ها نه تنها به بهبود شفافیت و کارایی بانک‌های اسلامی کمک می‌کنند، بلکه می‌توانند به سیاست‌گذاران و نهادهای نظارتی در اتخاذ تصمیم‌های بهتر و اصلاح ساختارهای موجود یاری رسانند. از سوی دیگر، انجام این پژوهش ضروری است، زیرا در صورت عدم تدوین شاخصه‌های مناسب، ارزیابی‌های انجام‌شده ناقص و ناکارآمد خواهند بود و این موضوع می‌تواند به تداوم مشکلات ساختاری، کاهش اعتماد عمومی و ناکارایی در تحقق اهداف بانکداری اسلامی منجر شود؛ بنابراین، انجام این تحقیق برای پیشبرد اهداف بانکداری اسلامی و رفع چالش‌های موجود در این حوزه اجتناب‌ناپذیر است. در مجموع و باتوجه به مطالب ارائه‌شده، در این پژوهش به این سؤال اساسی پاسخ داده خواهد شد که شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران چیست؟

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ریسوانتی و همکاران (Riswanti et al., 2025) ارزیابی عملکرد بانک شریعت اندونزی با استفاده از شاخص مقاصد شریعت را مطالعه نمودند. این مطالعه با هدف ارزیابی عملکرد بانک شریعت اندونزی با استفاده از شاخص مقاصد شریعت برای دوره ۲۰۲۱-۲۰۲۳ انجام شده است. یافته‌ها نشان‌دهنده کاهش قابل توجه این شاخص از ۶/۹۱ در سال ۲۰۲۱ به ۴/۱۱ در سال ۲۰۲۳ است که نیاز به بهبود در آموزش افراد، ارتقای عدالت و حفظ رفاه عمومی را برجسته می‌کند. پراتیوی (Pratiwi, 2024) قصد رفتاری برای اتخاذ خدمات دیجیتال بانکداری اسلامی را مطالعه نمود. این تحقیق از رویکرد کمی برای آزمون و اعتبارسنجی فرضیه‌های فرموله شده استفاده می‌کند. جامعه مورد مطالعه مشتریان بانک‌های اسلامی در اندونزی است. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد، با معیار ورود پاسخ‌دهندگان باید مشتریان بانک اسلامی باشند که از خدمات بانکداری اسلامی دیجیتال استفاده

کرده‌اند. داده‌ها از ۳۷۳ مشتری بانک اسلامی از طریق گوگل فرم آنلاین جمع‌آوری شد. روش تحلیل داده‌های مورد استفاده در این تحقیق روش حداقل مربعات جزئی است که با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تقریباً تمام متغیرهای UTAUT2 به طور قابل توجهی بر پذیرش خدمات بانکداری اسلامی دیجیتال توسط مشتریان تأثیر می‌گذارد. به طور خاص، اعتبار درک شده به طور قابل توجهی بر پذیرش این خدمات توسط مشتریان تأثیر می‌گذارد و به طور مشابه، ریسک درک شده به طور قابل توجهی بر پذیرش مشتریان از خدمات بانکداری اسلامی دیجیتال تأثیر می‌گذارد. ایکبال پاریل و همکاران (Parayil Iqbal et al., 2023) ادغام اعتماد با مدل UTAUT2: مطالعه‌ای در مورد پذیرش بانکداری الکترونیکی مشتریان بانکداری اسلامی در مالدیو را به انجام رسانیدند. در این پژوهش یک طرح تحقیق توضیحی استفاده شد و یک نظرسنجی آنلاین برای جمع‌آوری پاسخ‌ها از مشتریان بانکداری اسلامی انجام شد. در مجموع از ۳۲۹ پاسخ تکمیل شده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش حداقل مربعات جزئی و برای تحلیل وابسته به تعدیل از تحلیل چند گروهی استفاده شد. اعتماد به طور مثبت و قابل توجهی بر قصد رفتاری اتخاذ بانکداری در بین مشتریان بانکداری اسلامی تأثیر می‌گذارد. علاوه بر این، نفوذ اجتماعی، امید به تلاش، انگیزه لذت‌جویانه و عادات به طور معناداری بر نیت رفتاری مشتریان بانکداری اسلامی تأثیر می‌گذارد. مهارانی و رحماواتی (Maharani and Rahmawati, 2021) به اندازه‌گیری عملکرد بانکداری اسلامی با استفاده از دیدگاه اخلاق اسلامی پرداختند. بعد مالی اولویت اول و تنها در سنجش موفقیت و دستاوردهای بانک‌های اسلامی نباشد. مدل سنجش عملکرد مبتنی بر شریعت مقاصد، ویژگی‌های مالی و توسعه پایدار را در ابعاد فردی، اقتصادی، اکولوژیکی و اجتماعی گرد هم می‌آورد. رُسمانیدار و همکاران (Rosmanidar et al., 2021) سنجش عملکرد بانکداری اسلامی: مروری مفهومی در دو دهه را مطالعه نمودند. نتایج تحلیل نشان داد که روند پژوهشی عملکرد بانکداری اسلامی در مجلات معتبر در ساله‌های اخیر رو به افزایش است. اکثر مطالعات انجام شده در دو دهه اخیر بر روی عملکرد و حاکمیت شرکتی بانک‌های اسلامی و مقایسه بین بانک‌های اسلامی و متعارف بر اساس نسبت‌های عملکرد مالی و جنبه اهداف شریعت متمرکز بوده است. طارق و همکاران (Tarique et al., 2021) به تدوین و اعتبارسنجی مؤلفه‌های مدل سنجش عملکرد مبتنی بر اهداف شریعت برای بانک‌های اسلامی پرداختند. نتیجه اصلی کار حاضر یک مدل ارزیابی عملکرد مبتنی بر اهداف شریعت برای بانک‌های اسلامی است. در آغاز کار، چهارچوب‌های امام غزالی و ابوزهرا باهم ترکیب شدند. مدل ترکیبی شامل ابعاد، عناصر و معیارهای متناظر سه مؤلفه عدالت، آموزش و مصالح است. لدهم (Ledhem, 2022) تکنیک‌های داده‌کاوی برای پیشینی عملکرد مالی بانکداری اسلامی در اندونزی را

مطالعه نمود. نتایج تجربی نشان داد که وظیفه بهینه برای پیش‌بینی عملکرد مالی بانکداری اسلامی در اندونزی، تکنیک KNN است که بهترین دقت پیش‌بینی را ارائه می‌دهد و دانش بهینه را از عملکرد مالی عوامل تعیین‌کننده بانکداری اسلامی در اندونزی به دست می‌دهد. مهارانی و همکاران (Maharani et al., 2020) به بازسازی مدل‌های سنجش عملکرد بانکداری اسلامی پرداختند. این مقاله تفکر انتقادی مرتبط با سنجش عملکرد بانک‌های اسلامی را از منظر چند دیدگاه اعم از مدل‌های اندازه‌گیری حقوقی، اجتماعی- فرهنگی و انتظاری ارائه می‌کند. ارزیابی عملکرد در بانک‌های متعارف و شریعت معمولاً تنها از طریق اندازه‌گیری عملکرد مالی با استفاده از نسبت‌های CAMELS و RGEC مشاهده می‌شود. محقق‌نیا و همکاران (Mohaqeqnia et al., 2023) به ارزیابی و مقایسه عملکرد مالی نظام بانکداری ایران و نظام بانکداری مالزی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که بانک‌های مالزی از بُعد کیفیت سرمایه، سودآوری، کارایی کارکنان در مدیریت بهتر بدهی‌های بانک، به‌کارگیری از ظرفیت بانک برای درآمدزایی و سودآوری برای بانک و سهام‌داران، عملکرد بهتری داشته است و در مقابل بانک‌های ایران، از نظر نسبت‌های اهرمی، سود پرداختی به سپرده‌ها، حاشیه عملیاتی، تسهیلات به دارایی و جذب سپرده‌های غیر دیداری بهتر عمل کرده است.

بر اساس بررسی پیشینه‌های پژوهش، نوآوری پژوهش حاضر در تمرکز انحصاری بر شاخصه‌های مبتنی بر شریعت در ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران نهفته است. برخلاف مطالعات پیشین که اغلب از ترکیب معیارهای مالی، اقتصادی و شرعی برای سنجش عملکرد بانک‌های اسلامی استفاده کرده‌اند، این پژوهش چارچوبی ارائه می‌دهد که به طور کامل مبتنی بر اصول و ضوابط شریعت بوده و تمامی شاخصه‌های آن بر اساس مبانی فقهی و اصول بانکداری اسلامی تدوین شده است. این رویکرد، امکان ارزیابی دقیق‌تر میزان انطباق بانک‌های اسلامی ایران با موازین شرعی را فراهم می‌آورد و می‌تواند مبنایی برای بهبود سیاست‌گذاری و تنظیم مقررات در این حوزه باشد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش دارای رویکرد کیفی بوده و از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش اکتشافی است. جامعه آماری شامل خبرگان سیستم بانکی در بخش بانکداری اسلامی است که با ۱۰ نفر از خبرگان تا اشباع به روش هدفمند، مصاحبه به عمل آمد. ابزار گردآوری داده‌ها نیز مصاحبه است. در ادامه برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد. برای بررسی روایی در فرآیند کدگذاری، از درگیری مداوم و مشارکت با اعضای پژوهش شامل ۲ نفر از اساتید و ۳ نفر از خبرگان در زمینه مورد مطالعه استفاده شد. این افراد فرایند کدگذاری را بازبینی کردند و نقطه نظرات ارائه‌شده توسط ایشان در فرآیند کدگذاری

اعمال شد. در این تحقیق جهت بررسی پایایی کدگذاری‌ها، از پایایی باز آزمون استفاده شد. پایایی باز آزمون کل برابر با ۷۲/۷۲٪ بوده و از ۶۰٪ بیشتر است لذا می‌توان نتیجه گرفت پایایی کدگذاری‌های این تحقیق تأیید می‌شود. این مفاهیم در **جدول (۱)**، **جدول (۲)** و **رابطه (۱)** توضیح داده شده است.

جدول (۱) ویژگی‌های نمونه و مدت‌زمان در مصاحبه

Table (1) Characteristics of the sample and duration of the interview

جنسیت	تحصیلات	سن	رشته تحصیلی	مدت‌زمان مصاحبه
مرد زن ارشد دکتری و دانشجوی دکتری	کمتر از ۴۰ بالاتر از ۴۰	مدیریت حسابداری و مالی	۱۸ ساعت	
۷ ۳ ۴	۶	۴	۵ ۵	

جدول (۲) پایایی باز آزمون

Table (2) Test-retest reliability

عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی باز آزمون (درصد)
N1	۱۰۶	۳۹	۱۹	۷۳/۵۸٪
N2	۸۱	۲۹	۱۰	۷۱/۶٪
مجموع	۱۸۷	۶۸	۲۹	۷۲/۷۲٪

$$\text{رابطه (۱)} \quad \%100 = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد پایایی}$$

پژوهش در مورد شاخصه‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران در طول سالیان متمادی به دلیل برجستگی روزافزون مالی اسلامی در سطح جهان و جایگاه ایران به‌عنوان بازیگر اصلی در این زمینه موردتوجه قرار گرفته است. محققان جنبه‌های مختلف بانکداری اسلامی ازجمله اصول، عملکرد و چارچوب نظارتی آن را بررسی کرده‌اند. آن‌ها همچنین تأثیر بانکداری اسلامی بر اقتصاد و جامعه ایران را موردبررسی قرار داده‌اند. مطالعات موجود عمدتاً از روش‌های کمی مانند تحلیل نسبت‌های مالی و مدل‌سازی اقتصادسنجی برای ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی در ایران استفاده کرده‌اند. این مطالعات به درک ما از رشد و ثبات این بخش کمک کرده است. یکی از خلأهای نظری عمده در پژوهش‌ها، نبود چارچوب ارزیابی جامع و متناسب با ویژگی‌های منحصربه‌فرد بانکداری اسلامی در ایران است. اکثر مطالعات بر معیارهای مالی متعارفی تکیه می‌کنند که ممکن است نکات ظریف بانکداری اسلامی مانند رعایت اصول شریعت، مسئولیت اجتماعی و ملاحظات اخلاقی را در برنگیرد.

توسعه یک چارچوب ارزیابی جامع که این جنبه‌ها را ادغام کند، برای درک جامع‌تر از عملکرد بانکداری اسلامی در ایران بسیار مهم است. پژوهش‌های نظری در این زمینه تمایل به نادیده‌گرفتن

عوامل رفتاری مؤثر بر عملیات بانکداری اسلامی و رفتار مشتری دارد. کاوش عمیق‌تر عوامل روان‌شناختی و جامعه‌شناختی مؤثر بر انتخاب بانک‌ها و مشتریان می‌تواند بینش‌های ارزشمندی را در مورد پویایی صنعت ارائه دهد. از سویی بسیاری از مطالعات صرفاً بر بانکداری اسلامی بدون تحلیل مقایسه‌ای معنادار با بانکداری متعارف تمرکز دارند. یک چارچوب نظری قوی‌تر باید بانک‌های اسلامی در ایران را با همتایان متعارف خود مقایسه کند و تصویر واضح‌تری از نقاط قوت و ضعف نسبی این صنعت ارائه دهد. درحالی‌که تحقیقات نظری بانکداری اسلامی در ایران بینش‌های ارزشمندی را ارائه کرده است، بین این یافته‌ها و کاربرد عملی آن‌ها گسست وجود دارد.

مطالعات اندکی توصیه‌های عملی یا پیامدهای سیاستی را برای تنظیم‌کننده‌ها، شاغلین یا سرمایه‌گذاران در بخش بانکداری اسلامی ارائه می‌کنند. شکاف عملی با مسائل مربوط به دسترسی و شفافیت داده‌ها تشدید می‌شود. در ایران، جایی که بانک‌های اسلامی اغلب در محیطی کمتر شفاف در مقایسه با بانک‌های معمولی فعالیت می‌کنند، محققان در دستیابی به داده‌های دقیق و جامع برای تحلیل خود با چالش‌هایی مواجه هستند. پر کردن این شکاف به تلاش‌های بیشتری برای بهبود کیفیت و در دسترس بودن داده‌ها نیاز دارد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد کاوش محدودی در مورد چالش‌های نظارتی و اخلاقی بانک‌های اسلامی در ایران وجود دارد. بررسی عمیق در چارچوب نظارتی و معضلات اخلاقی که این بانک‌ها با آن‌ها مواجه می‌شوند، می‌تواند پیشرفت‌های بالقوه موردنیاز در صنعت را روشن کند. در خاتمه، درحالی‌که تحقیقات قابل‌توجهی در مورد مدل ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران وجود دارد، شکاف‌های نظری و عملی قابل‌توجهی وجود دارد که باید برطرف شود. تدوین چارچوب ارزیابی جامع، در نظر گرفتن عوامل رفتاری و ترویج تحلیل تطبیقی گام‌های اساسی برای پیشبرد درک نظری بانکداری اسلامی است. در جبهه عملی، نیاز به تحقیقات عملی‌تر با تمرکز بر دسترسی به داده‌ها، شفافیت و چالش‌های قانونی و اخلاقی وجود دارد. رفع این شکاف‌ها به مدل ارزیابی قوی‌تر و کاربردی‌تر برای بانکداری اسلامی در ایران کمک می‌کند.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای استحصال سؤالات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، ابتدا با مرور ادبیات موضوع و مطالعات پیشین، شاخصه‌های کلیدی و مفاهیم مرتبط با بانکداری اسلامی شناسایی شدند. سپس، با استفاده از نظرات خبرگان و متخصصان حوزه بانکداری اسلامی و مالی، سؤالاتی طراحی شدند که بتواند ابعاد مختلف شاخص‌ها را پوشش دهند. سؤالات این مصاحبه‌ها به صورت زیر است:

۱. آیا می‌توانید مروری بر وضعیت فعلی بانکداری اسلامی در ایران و اهمیت آن در نظام مالی کشور ارائه دهید؟
 ۲. اصول کلیدی و مفاهیم اساسی حاکم بر بانکداری اسلامی در ایران چیست؟
 ۳. چارچوب نظارتی بانکداری اسلامی در ایران چگونه است و چه تأثیری بر عملکرد این صنعت دارد؟
 ۴. بانکداری اسلامی در ایران با چه چالش‌هایی مواجه است و چگونه می‌توان با آن‌ها برای تقویت توسعه بیشتر مقابله کرد؟
 ۵. ممکن است معیارها و روش‌های ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی در ایران را توضیح دهید؟
 ۶. معمولاً برای ارزیابی عملکرد مالی و اجتماعی بانک‌های اسلامی در ایران از چه معیارها یا شاخصه‌های خاصی استفاده می‌شود؟
 ۷. عوامل کلیدی موفقیت بانک‌های اسلامی در ایران چیست؟
 ۸. الگوی ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران چگونه با اهداف کلان اقتصادی و اجتماعی کشور همسو می‌شود؟
 ۹. طبق تجربه شما، مهم‌ترین ویژگی‌های بانکداری اسلامی در ایران نسبت به دیگر کشورها چیست؟
 ۱۰. آینده بانکداری اسلامی در ایران را چگونه می‌بینید و چه پیشرفت‌های بالقوه‌ای در مدل ارزیابی می‌توان انجام داد؟
 ۱۱. درنهایت، توصیه شما برای محققان و سیاست‌گذاران علاقه‌مند به بررسی بیشتر ارزیابی عملکرد بانکداری اسلامی در ایران چیست؟
- در گام بعد، مصاحبه‌ها انجام شد که از این میان، ۱۰ مصاحبه انجام و با کدگذاری باز، مفاهیم استخراج شدند. دو مصاحبه در بخش کدگذاری باز به صورت نمونه در **جدول (۳)** و **جدول (۴)** ارائه می‌گردد.

جدول (۳) کدگذاری باز مصاحبه شماره ۲

Table (3) Open coding, interview #2

ردیف	نکات کلیدی	نشانگرها	کد مفاهیم
۱	توزیع عادلانه فرصت‌ها و منابع بین مشتریان، کلید موفقیت در ایجاد رضایت مشتریان است.	A2B1	تأثیر توزیع عادلانه بر رضایت مشتریان

۲	عدالت در دریافت کارمزدها (هزینه‌های خدمات مالی منصفانه، متناسب با خدمت ارائه‌شده) باید به‌عنوان یک اصل اساسی در نظام‌های مالی اسلامی مطرح باشد.	A2B2	اهمیت عدالت به‌عنوان اصل اساسی در دریافت کارمزدها
۳	پاسخگویی به سؤالات شرعی مشتریان یکی از مهم‌ترین عوامل در جلب‌اعتماد به بانکداری اسلامی است.	A2B3	پاسخگویی به سؤالات شرعی مشتریان
۴	عدالت در تأمین و تخصیص منابع بانکی باید به‌عنوان یک اصل بنیادین در نظام مالی مطرح شود.	A2B4	اهمیت عدالت به‌عنوان اصل بنیادین در تخصیص منابع بانکی
۵	توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی باید در سیاست‌های بانکداری اسلامی مورد تأکید قرار گیرد.	A2B5	اهمیت توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی در سیاست‌های بانکداری
۶	رعایت اصول فقهی در تمامی فعالیت‌های بانکی، پایه‌گذار مشروعیت و اعتبار نظام بانکی اسلامی است.	A2B6	رعایت اصول فقهی در فعالیت‌های بانکی
۷	توجه به ارزش‌های حقوق اخلاقی باید در سیاست‌های بانکی اسلامی گنجانده شود.	A2B7	اهمیت گنجاندن ارزش‌های حقوق اخلاقی در سیاست‌های بانکی
۸	نظام بانکی اسلامی باید اولویت خود را بر جلب‌اعتماد عمومی قرار دهد تا در بین مردم جایگاه پایدار پیدا کند.	A2B8	ایجاد اعتماد عمومی
۹	رعایت ارزش‌های اسلامی در معاملات مالی موجب افزایش اطمینان و اعتماد مشتریان می‌شود.	A2B9	تأثیر رعایت ارزش‌های اسلامی بر اعتماد مشتریان
۱۰	رعایت حقوق انسانی مشتریان می‌تواند به ایجاد اعتماد و وفاداری پایدار کمک کند.	A2B10	تأثیر رعایت حقوق انسانی بر اعتماد مشتریان
۱۱	توجه به عوامل فرهنگی در طراحی خدمات بانکی می‌تواند به افزایش پذیرش و استفاده از این خدمات کمک کند.	A2B11	تأثیر عوامل فرهنگی بر پذیرش خدمات بانکی
۱۲	آگاهی کارکنان از اصول بانکداری اسلامی از طریق آموزش‌های مداوم، به بهبود عملکرد آن‌ها کمک می‌کند.	A2B12	آگاهی کارکنان از اصول بانکداری اسلامی
۱۳	توجه به اصول اخلاقی در تعاملات بانکی می‌تواند به افزایش اعتماد و وفاداری مشتریان کمک کند.	A2B13	تأثیر اصول اخلاقی بر اعتماد و وفاداری مشتریان
۱۴	مبارزه با فساد و رانت‌خواری در بانکداری اسلامی نیازمند ایجاد سیستم‌های شفاف و پاسخگو است.	A2B14	ایجاد سیستم‌های شفاف برای مبارزه با فساد و رانت‌خواری
۱۵	اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی، از مهم‌ترین اصول بانکداری اسلامی به شمار می‌آید.	A2B15	رعایت اصول بانکداری اسلامی با دوری از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی

جدول (۴) کدگذاری باز مصاحبه شماره ۶

Table (4) Open coding, interview #6

ردیف	نکات کلیدی	نشانه‌ها	کد مفاهیم
۱	آموزش نیروی انسانی در زمینه بانکداری اسلامی و اصول حکمرانی شرکتی، به ایجاد مدیریت مؤثر و عادلانه کمک می‌کند.	A6B1	آموزش نیروی انسانی در بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی
۲	وجود مکانیزم‌های علمی و شرعی، امکان مدیریت چالش‌های فناوری اطلاعات را فراهم می‌کند.	A6B2	توانمندی در مدیریت چالش‌های فناوری اطلاعات از طریق مکانیزم‌های علمی و شرعی
۳	سازمان‌ها باید محیطی را فراهم کنند که پایداری کارکنان به اصول بانکداری اسلامی به یک فرهنگ سازمانی تبدیل شود.	A6B3	تبدیل پایداری به اصول بانکداری اسلامی به فرهنگ سازمانی
۴	فقرزدایی نیازمند اجرای برنامه‌های مؤثر اقتصادی و اجتماعی است	A6B4	ضرورت برنامه‌های مؤثر برای تحقق فقرزدایی
۵	پایداری به اصول فقهی، موجب افزایش شفافیت و اعتماد مشتریان به بانکداری اسلامی می‌شود.	A6B5	افزایش شفافیت و اعتماد مشتریان از طریق رعایت اصول فقهی
۶	تدوین و اجرای قوانین و مقررات سخت‌گیرانه، مانع از بروز هرگونه رشوه‌خواری در بانکداری اسلامی می‌شود.	A6B6	جلوگیری از رشوه با قوانین سخت‌گیرانه
۷	نظارت شرعی قوی بر عملکرد بانک‌ها، تضمین‌کننده پرهیز از هرگونه عملیات مشکوک به ربوی است.	A6B7	نظارت شرعی برای پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی
۸	ابزارهای جدید مالی اسلامی می‌توانند به مشتریان گزینه‌های متنوعی ارائه دهند.	A6B8	تنوع انتخاب در خدمات مالی از طریق ابزارهای جدید مالی اسلامی
۹	نظارت مستقل بر توزیع سود و زیان، به جلوگیری از تبعیض و نابرابری کمک می‌کند.	A6B9	نقش نظارت مستقل در جلوگیری از تبعیض در توزیع
۱۰	پایداری به اصول شرعی، به افزایش اعتماد مشتریان و جلب رضایت آن‌ها در نظام بانکی کمک می‌کند.	A6B10	پایداری به اصول شرعی و افزایش اعتماد مشتریان
۱۱	پایداری مدیران به اهداف بانکداری اسلامی، به تقویت پایداری مدیران به مسئولیت اجتماعی و اقتصادی در جامعه کمک می‌کند.	A6B11	تقویت پایداری مدیران به مسئولیت اجتماعی و اقتصادی
۱۲	نوآوری و به‌روز بودن خدمات بانکی اسلامی، می‌تواند به افزایش رقابت‌پذیری کمک کند.	A6B12	تأثیر به‌روز بودن خدمات بانکی اسلامی بر رقابت‌پذیری در بازار.
۱۳	مشارکت در ریسک به معنای همسویی منافع بانک و مشتریان در بانکداری اسلامی است.	A6B13	همسویی منافع با مشارکت در ریسک.

با آموزش مستمر کارکنان درباره بانکداری اسلامی، توانایی		
۱۴ آن‌ها در پاسخگویی به سؤالات شرعی مشتریان افزایش	A6B14	آموزش مستمر کارکنان
می‌یابد.		
نقش هیئت شرعی در بانک‌ها تضمین‌کننده انطباق	A6B15	تطابق نوآوری‌های بانکی با احکام شرعی
۱۵ نوآوری‌های بانکی با احکام شرعی است.		توسط هیئت شرعی

در ادامه این مفاهیم موردبررسی و تجمیع قرار گرفته و بر اساس ماهیت و معانی‌شان در قالب مقوله‌ها ارائه شدند. تعداد این مقوله‌ها ۵۱ مقوله است که در **جدول (۵)** نمایش داده شده است.

جدول (۵) جدول تجمیع شده از کدگذاری باز مصاحبه‌ها جهت تعیین مؤلفه‌ها (زیرشاخص‌ها یا مقوله‌ها)

Table (5) Aggregated table of re-interview coding to determine components (sub-indices or categories)

مؤلفه‌ها (زیر شاخص‌ها یا مقوله‌ها)	مناظر هر کدهای مفهوم	مفهوم
جذب اعتماد عمومی به نظام بانکی اسلامی	A1B1	اعتماد عمومی به نظام بانکی اسلامی
	A2B8	ایجاد اعتماد عمومی
	A7B8	اعتماد به بانکداری اسلامی
	A9B10	ارتقای اعتماد عمومی به خدمات بانکی اسلامی
	A10B5	جلب اعتماد عمومی
رعایت دقیق اصول و فقه	A1B6	رعایت دقیق اصول و فقه اسلامی در فعالیت‌های بانکی
	A5B7	انطباق فعالیت‌های بانکی با فقه اسلامی
	A8B1	پیروی کامل از اصول فقه اسلامی
	A10B3	رعایت دقیق فقه اسلامی در خدمات بانکی
افزایش آگاهی عمومی از بانکداری اسلامی	A1B5	افزایش آگاهی عمومی
	A3B2	آگاهی مشتریان
	A9B15	آگاهی عمومی از مزایای بانکداری اسلامی
	A10B11	افزایش آگاهی مردم از بانکداری اسلامی
پایبندی مدیران به اهداف بانکداری اسلامی	A1B8	تقویت پایبندی مدیران به اصول اخلاقی
	A3B6	تقویت پایبندی مدیران به شفافیت و پاسخگویی
	A6B11	تقویت پایبندی مدیران به مسئولیت اجتماعی و اقتصادی
	A10B8	تقویت پایبندی مدیران به استراتژی‌های توسعه پایدار
پاسخگویی به مسائل شرعی	A1B2	پاسخگویی به مسائل شرعی
	A2B3	پاسخگویی به سؤالات شرعی مشتریان
	A4B8	مشاوره دقیق در پاسخگویی به مسائل شرعی

پاسخگویی بر اساس اصول فقهی و شرعی	A7B3	
پاسخگویی دقیق به مسائل شرعی	A8B11	
حمایت از اقشار ضعیف	A1B13	حمایت از اقشار ضعیف جامعه
اهمیت حمایت مستمر و پایدار از اقشار ضعیف جامعه	A8B3	
هدف فقرزدایی به عنوان جزء اصلی توسعه پایدار	A1B14	فقرزدایی
ضرورت برنامه‌های مؤثر برای تحقق فقرزدایی	A6B4	
لزوم همکاری نهادهای مختلف برای موفقیت فقرزدایی	A8B10	
آموزش مفاهیم بانکداری اسلامی به کارکنان	A1B3	آموزش مفاهیم بانکداری اسلامی به کارکنان
آگاهی کارکنان از اصول بانکداری اسلامی	A2B12	
آموزش صحیح مفاهیم بانکداری اسلامی	A5B4	
آموزش مستمر کارکنان	A6B14	
آموزش مفاهیم شرعی به کارکنان	A10B12	
رعایت اصول شرعی در عملیات بانکی	A1B7	رعایت اصول شرعی
الزام به رعایت اصول شرعی در خدمات بانکی	A3B9	
پایبندی به اصول شرعی و افزایش اعتماد مشتریان	A6B10	
شفافیت در فرآیندهای مالی با رعایت اصول شرعی	A9B3	
احساس امنیت و اطمینان مشتریان از طریق رعایت اصول شرعی	A10B1	
آموزش و پرورش نیروی انسانی متخصص	A1B4	آموزش و پرورش نیروی انسانی در حوزه بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی
توسعه نیروی انسانی در بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی	A4B4	
آموزش نیروی انسانی در بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی	A6B1	
اهمیت آموزش نیروی انسانی در حکمرانی شرکتی	A8B5	
رعایت اصول فقهی در فعالیت‌های بانکی	A2B6	رعایت اصول فقهی
توجه به اصول فقهی در خدمات بانکی	A4B2	
افزایش شفافیت و اعتماد مشتریان از طریق رعایت اصول فقهی	A6B5	
ایجاد عدالت و انصاف با رعایت اصول فقهی	A8B9	
ساماندهی فعالیت‌ها بر اساس اصول فقهی	A9B13	
تأثیر مثبت ابزارهای جدید مالی اسلامی بر رشد اقتصادی	A1B11	ابزارهای جدید مالی اسلامی
تنوع انتخاب در خدمات مالی از طریق ابزارهای جدید مالی اسلامی	A6B8	
فرصت‌های سرمایه‌گذاری پایدار با ابزارهای جدید مالی اسلامی	A9B1	
ابزارهای جدید مالی در ارائه خدمات متنوع	A10B2	
توزیع مؤثر ریسک و پاداش میان ذی‌نفعان	A4B6	مشارکت در ریسک و پاداش
همسویی منافع با مشارکت در ریسک.	A6B13	
اهمیت عدالت به عنوان اصول بنیادی در ارائه خدمات	A1B15	عدالت در ارائه خدمات

تأثیر عدالت در کاهش نابرابری‌های اجتماعی	A8B4	
ضرورت وجود مکانیزم‌های علمی و شرعی برای انطباق با تحولات فناوری	A1B12	
توانمندی در مدیریت چالش‌های فناوری اطلاعات از طریق مکانیزم‌های علمی و شرعی	A6B2	وجود مکانیزم‌های علمی و شرعی برای تطبیق با تحولات فناوری اطلاعات
لزوم به‌روز بودن مکانیزم‌ها برای انطباق با تحولات فناوری	A8B2	
همکاری تحقیقات علمی و مقررات شرعی در توسعه مکانیزم‌های فناوری اطلاعات	A9B4	
تقویت اعتماد مشتریان از طریق پایبندی کارکنان	A3B5	
ارتقای اخلاق حرفه‌ای از طریق پایبندی کارکنان	A4B11	
سازمان‌ها باید محیطی را فراهم کنند که پایبندی کارکنان به اصول بانکداری اسلامی به یک فرهنگ‌سازمانی تبدیل شود.	A6B3	پایبندی کارکنان به اصول بانکداری اسلامی
اولویت دادن به آموزش پایبندی به اصول بانکداری اسلامی	A10B4	
ضرورت رعایت موازین شرعی در توسعه محصولات جدید بانکی	A1B9	
نقش رعایت اصول فقهی در جذب مشتریان از طریق نوآوری در خدمات بانکی	A7B4	نوآوری در محصولات و خدمات بانکی با رعایت اصول فقهی
تأثیر نوآوری در محصولات و خدمات بانکی بر اعتماد عمومی با رعایت اصول فقهی	A8B7	
اهمیت به‌روز بودن خدمات در جذب و حفظ مشتریان در بانکداری اسلامی	A1B10	به‌روز بودن خدمات در بانکداری اسلامی
تأثیر به‌روز بودن خدمات بانکی اسلامی بر رقابت‌پذیری در بازار	A6B12	
لزوم تطابق خدمات به‌روز با اصول فقهی در بانکداری اسلامی	A8B12	
اهمیت توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی در سیاست‌های بانکداری	A2B5	توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی
اهمیت برنامه‌های بانکی در ترویج فعالیت‌های زیست‌محیطی	A8B6	
تأمین منافع مشترک با مشارکت در زیان واقعی	A4B7	پذیرش سهم زیان واقعی در مشارکت
جلب‌اعتماد مشتریان با ساختارهای مناسب برای پذیرش زیان واقعی	A5B5	
نقش نهادهای نظارتی شریعتی در تضمین انطباق عملیات بانکی با شریعت	A3B4	وجود نهادهای نظارتی شریعتی قوی و مستقل
جلوگیری از انحرافات با نظارت شریعتی مستقل	A7B2	
تأثیر تقویت نهادهای شریعتی بر اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی	A8B13	
تأثیر توزیع عادلانه بر رضایت مشتریان	A2B1	توزیع عادلانه فرصت‌ها و منابع بین مشتریان
نقش عدالت در کاهش نابرابری‌های دسترسی به منابع	A9B5	
ارتباط توزیع عادلانه با ترویج عدالت اجتماعی	A10B6	
اهمیت عدالت به‌عنوان اصل بنیادین در تخصیص منابع بانکی	A2B4	

عدالت در تأمین و تخصیص	A9B2	تأثیر عدالت بر دسترسی به خدمات بانکی
منابع و خدمات بانکی	A10B7	لزوم توزیع عادلانه منابع بر اساس نیازهای مشتریان
عدالت در دریافت کارمزدها	A2B2	اهمیت عدالت به‌عنوان اصل اساسی در دریافت کارمزدها
	A10B13	تأثیر عدالت در کارمزدها بر رضایت و اعتماد مشتریان
توسعه پایدار در اثر توجه به	A4B15	ارتقاء کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی با توجه به ارزش‌های اسلامی
اصول اخلاقی و اجتماعی و اسلامی	A7B9	همکاری و مشارکت بر اساس اصول اسلامی برای تحقق توسعه پایدار
مدیریت ریسک شرعی	A4B9	تضمین انطباق با احکام اسلامی با استفاده از چارچوب‌های شرعی
	A5B6	حفاظت از منافع ذی‌نفعان با سیاست‌های مدیریت ریسک شرعی
کاهش اثرات منفی	A3B1	اهمیت شیوه‌های بانکی سبز در کاهش اثرات زیست‌محیطی
فعالیت‌های بانکی بر محیط‌زیست	A9B6	نقش همکاری با سازمان‌های زیست‌محیطی در کاهش آثار منفی
نظارت مستمر بر تطابق	A3B7	اهمیت نظارت مداوم برای رعایت اصول شرعی
فعالیت‌ها با احکام اسلامی	A8B14	نقش نظارت مداوم در پیشگیری از تخلفات شرعی
	A9B14	جلوگیری از انحرافات با نظارت مستمر بر اصول اسلامی
اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی	A2B15	رعایت اصول بانکداری اسلامی با دوری از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی
	A7B11	تقویت شفافیت و اعتماد عمومی با اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی
مبارزه با فساد و رانت‌خواری	A2B14	ایجاد سیستم‌های شفاف برای مبارزه با فساد و رانت‌خواری
	A9B9	استفاده از قوانین سخت‌گیرانه برای مبارزه با فساد و رانت‌خواری
توجه به دستورالعمل‌ها و قوانین شرعی بانکداری و استقرار شورای فقهی برای نظارت سیستماتیک بر عملکرد	A3B10	جلوگیری از انحرافات با نظارت سیستماتیک شورای فقهی
	A7B5	کنترل رعایت قوانین شرعی توسط شورای فقهی
	A8B15	نظارت بر رعایت قوانین شرعی در تمامی سطوح بانکی توسط شورای فقهی
توجه به ارزش‌های حقوق اخلاقی	A2B7	اهمیت گنجانیدن ارزش‌های حقوق اخلاقی در سیاست‌های بانکی
اخلاقی	A10B9	لزوم رعایت حقوق اخلاقی در توسعه محصولات بانکی
توجه به ارزش‌های اسلامی	A2B9	تأثیر رعایت ارزش‌های اسلامی بر اعتماد مشتریان
	A10B10	تأثیر ارزش‌های اسلامی بر اخلاق حرفه‌ای
رعایت استانداردهای حسابداری و حسابرسی اسلامی	A3B3	نقش استانداردهای اسلامی در شفافیت و صداقت مالی
	A7B1	تطابق حسابداری اسلامی با اصول شریعت
	A9B7	تأثیر پایبندی به استانداردهای اسلامی بر پایداری و انطباق با اصول شرعی

تأثیر رعایت حقوق انسانی بر اعتماد مشتریان	A2B10	توجه به ارزش‌های انسانی
نقش ارزش‌های انسانی در بهبود عملکرد کارکنان	A10B14	
بررسی مستمر رعایت اصول فقهی توسط ناظرین شرعی	A3B11	وجود ناظرین شرعی
نقش ناظرین شرعی در شفافیت و جلوگیری از انحرافات شرعی	A10B15	
تضمین انطباق عملیات بانکی با اصول شرعی توسط هیئت شرعی	A3B8	وجود یک هیئت شرعی در بانک‌ها
تأیید شرعی بودن قراردادهای توسط هیئت شرعی	A9B11	
تطابق نوآوری‌های بانکی با احکام شرعی توسط هیئت شرعی	A6B15	
جلوگیری از انحرافات شرعی با نظارت سیستماتیک	A3B12	نظارت سیستماتیک بر عملکرد مذهبی
بررسی معاملات و قراردادهای بر اساس اصول فقهی	A9B8	
تأثیر عوامل فرهنگی بر پذیرش خدمات بانکی	A2B11	عوامل فرهنگی
اهمیت هماهنگی با ارزش‌های فرهنگی در ارتباط با مشتریان	A8B8	
اهمیت کیفیت در خدمات اسلامی	A5B12	توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی
تحقق اهداف بانکداری اسلامی از طریق توسعه استانداردهای کیفیت	A7B10	
عدالت در خدمات مالی با پرهیز از تبعیض و اجحاف	A3B15	پرهیز از تبعیض و اجحاف
اجتناب از تبعیض در انتخاب مشتریان و ارائه خدمات	A5B1	
کمک به ترویج فعالیت‌های اقتصادی پایدار از طریق تأمین مالی پروژه‌های سبز	A4B14	حمایت از فعالیت‌های اقتصادی پایدار
حفظ محیط‌زیست و ارتقاء جامعه با حمایت از تولیدات محلی و پایدار	A5B11	
تضمین عدم کلاهبرداری با فرآیندهای شفاف در بانکداری	A4B1	نبود کلاهبرداری
جلوگیری از کلاهبرداری با قوانین سخت‌گیرانه	A5B2	
رعایت عدالت در توزیع سود و زیان به‌عنوان اصل بانکداری اسلامی	A4B5	توزیع عادلانه سود و زیان بین سهامداران و سایر ذی‌نفعان
نقش نظارت مستقل در جلوگیری از تبعیض در توزیع	A6B9	
طراحی سیاست‌های بانکی برای بهبود سطح معیشت	A4B13	کمک به افزایش رفاه عمومی
کمک به افزایش رفاه عمومی از طریق تسهیلات و وام‌های کم‌بهره	A7B6	
اعتماد مشتریان با حفظ امانت سپرده‌گذاران	A4B10	حفظ امانت سپرده‌گذاران و استفاده صحیح از منابع مالی بانک‌ها
وجود سیستم‌های کنترلی و نظارتی مؤثر برای حفظ امانت سپرده‌گذاران	A5B8	
تضمین شفافیت و پاسخگویی با رعایت اصول حاکمیت شرکتی	A3B13	رعایت اصول حاکمیت شرکتی بانکداری اسلامی
تقویت نظارت و کنترل داخلی با رعایت اصول حاکمیت شرکتی	A7B12	
کمک به کاهش ریسک با شناخت دقیق از بازار و نیازهای مشتریان	A4B12	کاهش ریسک به‌واسطه لزوم تصمیم‌گیری بر پایه شناخت
کاهش ریسک با اتخاذ تصمیمات آگاهانه	A5B9	

جلب‌اعتماد مشتریان با پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی	A3B14	پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی
حفظ تطابق با احکام شرعی با اجتناب از عملیات مشکوک به ربوی	A5B10	
نظارت شرعی برای پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی	A6B7	
ارائه خدمات مالی بر اساس اصول فقهی با پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی	A7B7	
تأثیر اصول اخلاقی بر اعتماد و وفاداری مشتریان	A2B13	توجه به اصول اخلاقی
نقش اصول اخلاقی در مدیریت ریسک و ایجاد شفافیت	A9B12	
حفظ اعتماد مشتریان با جلوگیری از رشوه در بانکداری اسلامی	A4B3	نبود رشوه
جلوگیری از رشوه با شفافیت در تصمیم‌گیری	A5B3	
جلوگیری از رشوه با قوانین سخت‌گیرانه	A6B6	

در ادامه این مؤلفه‌ها (زیرشاخص‌ها یا مقوله‌ها) بر اساس ماهیت‌شان در قالب شاخص‌ها (تم‌ها) دسته‌بندی شدند که در این گام ۱۳ شاخص (تم) به دست آمد؛ که در **جدول (۶)** و **شکل (۱)** نمایش داده شده است.

جدول (۶) جدول شاخص‌ها (تم‌ها) و مؤلفه‌ها (زیرشاخص‌ها یا مقوله‌ها)

Table (6) Table of indexes (themes) and components (sub-indexes or categories)

تم‌ها	مقوله‌ها
ارتقاء آگاهی و اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی	جذب اعتماد عمومی به نظام بانکی اسلامی، افزایش آگاهی عمومی از بانکداری اسلامی، پاسخگویی به مسائل شرعی
آموزش در زمینه بانکداری اسلامی	آموزش مفاهیم بانکداری اسلامی به کارکنان، آموزش و پرورش نیروی انسانی در حوزه بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی
رعایت اصول فقهی و رعایت دقیق اصول و فقه اسلامی در تمامی فعالیت‌های بانکی، رعایت اصول شرعی، رعایت شرعی در عملیات بانکی	اصول فقهی، پایبندی کارکنان به اصول بانکداری اسلامی، پایبندی مدیران به اهداف بانکداری اسلامی
نوآوری و استفاده از نوآوری در محصولات و خدمات بانکی با رعایت اصول فقهی، به‌روز بودن خدمات در بانکداری	تکنولوژی در بانکداری اسلامی، ابزارهای جدید مالی اسلامی، وجود مکانیزم‌های علمی و شرعی برای تطبیق با تحولات
اسلامی	فناوری اطلاعات
توجه به عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع	حمایت از اقشار ضعیف جامعه، فقرزدایی، عدالت در ارائه خدمات، توزیع عادلانه فرصت‌ها و منابع بین مشتریان، عدالت در دریافت کارمزدها، عدالت در تأمین و تخصیص منابع و خدمات بانکی

رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی	توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی، کاهش اثرات منفی فعالیت‌های بانکی بر محیط‌زیست
توجه به عوامل اخلاقی، انسانی و فرهنگی	توجه به ارزش‌های حقوق اخلاقی، توجه به ارزش‌های اسلامی، توجه به ارزش‌های انسانی، عوامل فرهنگی، توجه به اصول اخلاقی
رعایت استانداردهای حسابداری و حسابرسی اسلامی، وجود نهادهای نظارتی شریعتی قوی و استقرار مکانیسم‌های مستقل، نظارت مستمر بر تطابق فعالیت‌ها با احکام اسلامی، وجود یک هیئت شرعی در بانک‌ها، نظارت و تطبیق شرعی	توجه به دستورالعمل‌ها و قوانین شرعی بانکداری و استقرار شورای فقهی برای نظارت سیستماتیک بر عملکرد، وجود ناظرین شرعی، نظارت سیستماتیک بر عملکرد مذهبی، رعایت اصول حاکمیت شرکتی بانکداری اسلامی
مبارزه با فساد و رانت مبارزه با فساد و رانت‌خواری، اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی، پرهیز از عملیات در عملیات بانکداری مشکوک به ربوی، پرهیز از تبعیض و اجحاف، نبود کلاهبرداری، نبود رشوه	مبارزه با فساد و رانت مبارزه با فساد و رانت‌خواری، اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی، پرهیز از عملیات در عملیات بانکداری مشکوک به ربوی، پرهیز از تبعیض و اجحاف، نبود کلاهبرداری، نبود رشوه
مشارکت در ریسک و توزیع عادلانه سود و زیان بین سهامداران و سایر ذی‌نفعان، مشارکت در ریسک و پاداش، سود و زیان پذیرش سهم زیان واقعی در مشارکت، مدیریت ریسک شرعی	مشارکت در ریسک و توزیع عادلانه سود و زیان بین سهامداران و سایر ذی‌نفعان، مشارکت در ریسک و پاداش، سود و زیان پذیرش سهم زیان واقعی در مشارکت، مدیریت ریسک شرعی
مدیریت امانت‌داری در حفظ امانت سپرده‌گذاران و استفاده صحیح از منابع مالی بانک‌ها، کاهش ریسک به‌واسطه لزوم بانکداری اسلامی	مدیریت امانت‌داری در حفظ امانت سپرده‌گذاران و استفاده صحیح از منابع مالی بانک‌ها، کاهش ریسک به‌واسطه لزوم بانکداری اسلامی
حمایت از رفاه و کمک به افزایش رفاه عمومی، حمایت از فعالیت‌های اقتصادی پایدار، توسعه پایدار در اثر توجه به توسعه اقتصادی پایدار اصول اخلاقی و اجتماعی و اسلامی	حمایت از رفاه و کمک به افزایش رفاه عمومی، حمایت از فعالیت‌های اقتصادی پایدار، توسعه پایدار در اثر توجه به توسعه اقتصادی پایدار اصول اخلاقی و اجتماعی و اسلامی
توجه به کیفیت محصولات و خدمات توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی	توجه به کیفیت محصولات و خدمات توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی
بانکداری اسلامی	بانکداری اسلامی

شکل (۱) شاخص‌های مدل ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران

Figure (1) Islamic banking evaluation model indicators in Iran

شاخص‌های ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران، مجموعه‌ای از ۱۳ تم اصلی هستند که برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها در این سیستم مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۱. ارتقاء آگاهی و اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی

برای موفقیت بانکداری اسلامی، ضروری است که آگاهی عمومی نسبت به این نوع بانکداری افزایش یابد. آموزش و آگاهی از اصول بانکداری اسلامی می‌تواند به افزایش اعتماد مشتریان به این سیستم کمک کند. پاسخگویی مؤسسات مالی در قبال تصمیمات خود و شفافیت در عملیات، نقش مهمی در جلب اعتماد جامعه ایفا می‌کند.

۲. آموزش در زمینه بانکداری اسلامی

آموزش کارکنان و مشتریان درباره مبانی بانکداری اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار است. این آموزش‌ها باید شامل اصول فقهی، نحوه عملکرد محصولات مالی اسلامی و روش‌های تطبیق آن‌ها با نیازهای روز جامعه باشد. افزایش دانش و مهارت‌های کارکنان به بهبود کیفیت خدمات و محصولات بانکی کمک می‌کند.

۳. رعایت اصول فقهی و شرعی در عملیات بانکی

رعایت اصول فقهی و شرعی نه تنها از نظر قانونی ضروری است، بلکه موجب افزایش اعتبار و پذیرش این نوع بانکداری می‌شود. بانک‌ها باید اطمینان حاصل کنند که تمامی محصولات و خدماتشان با معیارهای اسلامی تطابق دارد و در این راستا، نظارت دقیق بر عملکرد آن‌ها ضروری است.

۴. نوآوری و استفاده از تکنولوژی در بانکداری اسلامی

استفاده از نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید در بانکداری اسلامی می‌تواند به بهبود کارایی و ارائه خدمات به مشتریان کمک کند. سیستم‌های دیجیتال و ابزارهای فین‌تک می‌توانند فرصت‌های جدیدی برای توسعه محصولات مالی اسلامی و ارتقا تجربه مشتری فراهم کنند.

۵. توجه به عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع

بانکداری اسلامی باید به توزیع عادلانه منابع و حمایت از اقشار ضعیف جامعه توجه کند. این نهادها می‌توانند با ارائه وام‌های بدون بهره یا با کارمزد کم به توسعه اقتصادی کمک کنند و در عین حال، به کاهش فاصله طبقاتی در جامعه کمک نمایند.

۶. رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی

مسئولیت اجتماعی بانک‌ها در قبال جامعه و محیط‌زیست باید در قانون توجه قرار گیرد. بانک‌ها می‌توانند با سرمایه‌گذاری در پروژه‌های پایدار و سبز و حمایت از کسب‌وکارهای اجتماعی، نقش فعالی در توسعه پایدار ایفا کنند.

۷. توجه به عوامل اخلاقی، انسانی و فرهنگی

عوامل اخلاقی، انسانی و فرهنگی نقش مهمی در شکل‌گیری بانکداری اسلامی دارند. بانک‌ها باید به نیازها و خواسته‌های مشتریان خود توجه کنند و در طراحی محصولات و خدمات به فرهنگ و ارزش‌های جامعه احترام بگذارند.

۸. استقرار مکانیسم‌های نظارت و تطبیق شرعی

نظارت مستمر بر فعالیت‌های بانکی و تطبیق آن‌ها با معیارهای شرعی از اهمیت بالایی برخوردار است. ایجاد کمیته‌های شرعی و نظارت بر معاملات و قراردادهای می‌تواند به حفظ اعتبار بانکداری اسلامی کمک کند.

۹. مبارزه با فساد و رانت در عملیات بانکداری

شفافیت و مبارزه با فساد در بانکداری اسلامی از ارکان اصلی این سیستم است. بانک‌ها باید سیاست‌های مشخصی برای شفاف‌سازی فعالیت‌ها و گزارش‌دهی به مشتریان و مقامات ناظر داشته باشند تا اعتماد عمومی جلب شود.

۱۰. مشارکت در ریسک و سود و زیان

مشارکت در ریسک و سود و زیان به‌عنوان یکی از اصول اساسی بانکداری اسلامی، می‌تواند به ایجاد روابط نزدیک‌تر بین بانک‌ها و مشتریان کمک کند. این رویکرد موجب مسئولیت‌پذیری مشترک در سرمایه‌گذاری‌ها و ایجاد انگیزه برای بهبود عملکرد می‌شود.

۱۱. مدیریت امانت‌داری در بانکداری اسلامی

مدیریت امانت‌داری در بانکداری اسلامی باید با رعایت اصول شرعی و اخلاقی انجام شود. بانک‌ها باید در فرآیندهای خود، به امانت‌داری از منابع مالی و سرمایه‌های مشتریان توجه ویژه‌ای داشته باشند.

۱۲. حمایت از رفاه و توسعه اقتصادی پایدار

بانکداری اسلامی باید به حمایت از رفاه جامعه و توسعه اقتصادی پایدار توجه کند. این سیستم می‌تواند با ارائه تسهیلات و خدمات مالی به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، به رشد و شکوفایی اقتصادی کمک نماید.

۱۳. توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی

توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی باید در سطح بالایی قرار گیرد. ارائه خدمات باکیفیت و متناسب با نیازهای مشتریان، می‌تواند موجب جلب رضایت و اعتماد بیشتر آن‌ها به سیستم بانکی اسلامی شود.

شاخصه‌های ارائه‌شده برای ارزیابی بانکداری اسلامی در ایران، یک چارچوب جامع از ارزش‌ها و اصول اسلامی را منعکس می‌کنند که به تمام جنبه‌های مالی و اجتماعی این نوع بانکداری توجه دارند. ارتقای آگاهی و اعتماد مشتریان، همراه با آموزش‌های تخصصی در بانکداری اسلامی، به ترویج درک بهتر این سیستم کمک می‌کند. رعایت دقیق اصول فقهی و شرعی و همچنین استقرار مکانیسم‌های نظارت و تطبیق شرعی، ضمانت می‌کند که تمامی فعالیت‌ها با قوانین اسلامی همخوانی داشته باشند. نوآوری و استفاده از تکنولوژی در کنار توجه به عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع، نقش مهمی در بهبود کیفیت خدمات و محصولات ایفا می‌کنند. مبارزه با فساد و افزایش شفافیت در کنار امانت‌داری، موجب ایجاد اعتماد و ثبات در سیستم می‌شود. رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی، توجه به عوامل اخلاقی و فرهنگی و مشارکت در ریسک و سود و زیان نیز نشان‌دهنده تعهد بانکداری اسلامی به توسعه پایدار و رفاه عمومی است. این شاخص‌ها در کنار هم چشم‌انداز وسیعی را برای پیشبرد یک سیستم مالی مبتنی بر عدالت، اخلاق و بهره‌وری ارائه می‌دهند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

برای ارزیابی و بهبود عملکرد سیستم بانکی اسلامی در ایران، می‌توان به گستره‌ای از شاخص‌ها و مؤلفه‌های مهم توجه کرد که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این پژوهش، مؤلفه‌ها (زیر شاخص‌ها یا مقوله‌ها) بر اساس ماهیتشان در قالب شاخص‌ها (تم‌ها) دسته‌بندی شدند؛ بنابراین این شاخص‌ها (تم‌ها) شامل ارتقای آگاهی و اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی، آموزش در زمینه بانکداری اسلامی، رعایت اصول فقهی و شرعی در عملیات بانکی، نوآوری و استفاده از تکنولوژی در بانکداری اسلامی، توجه به عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع، رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی، توجه به عوامل اخلاقی، انسانی و فرهنگی، استقرار مکانیسم‌های نظارت و تطبیق شرعی، مبارزه با فساد و رانت در عملیات بانکداری، مشارکت در ریسک و سود و زیان، مدیریت امانت‌داری در بانکداری اسلامی، حمایت از رفاه و توسعه اقتصادی پایدار، توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی است. همچنین ۵۱ مؤلفه (زیر شاخص یا مقوله) شامل جذب اعتماد عمومی به نظام بانکی اسلامی، رعایت دقیق اصول و فقه اسلامی در تمامی فعالیت‌های بانکی، افزایش آگاهی عمومی از بانکداری اسلامی، پاسخگویی به مسائل شرعی، حمایت از اقشار ضعیف جامعه، فقرزدایی، آموزش مفاهیم بانکداری اسلامی به کارکنان، رعایت اصول شرعی، آموزش و پرورش نیروی انسانی در حوزه بانکداری اسلامی و حکمرانی شرکتی، رعایت اصول فقهی، ابزارهای جدید مالی اسلامی، مشارکت در ریسک و پاداش، عدالت در ارائه خدمات، وجود مکانیزم‌های علمی و شرعی برای تطبیق با تحولات فناوری اطلاعات، پایبندی کارکنان به اصول بانکداری اسلامی، نوآوری در محصولات و خدمات بانکی با رعایت اصول فقهی، به‌روز بودن خدمات در بانکداری اسلامی، توجه به رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی، پذیرش سهم زیان واقعی در مشارکت، وجود نهادهای نظارتی شریعتی قوی و مستقل، توزیع عادلانه فرصت‌ها و منابع بین مشتریان، عدالت در تأمین و تخصیص منابع و خدمات بانکی، عدالت در دریافت کارمزدها، توسعه پایدار در اثر توجه به اصول اخلاقی و اجتماعی و اسلامی، مدیریت ریسک شرعی، کاهش اثرات منفی فعالیت‌های بانکی بر محیط‌زیست، نظارت مستمر بر تطابق فعالیت‌ها با احکام اسلامی، اجتناب از فعالیت‌های غیراسلامی و غیرقانونی، مبارزه با فساد و رانت‌خواری، توجه به دستورالعمل‌ها و قوانین شرعی بانکداری و استقرار شورای فقهی برای نظارت سیستماتیک بر عملکرد، توجه به ارزش‌های حقوق اخلاقی، توجه به ارزش‌های اسلامی، رعایت استانداردهای حسابداری و حسابرسی اسلامی، توجه به ارزش‌های انسانی، وجود ناظرین شرعی، وجود یک هیئت شرعی در بانک‌ها، نظارت سیستماتیک بر عملکرد مذهبی، عوامل فرهنگی، توجه به کیفیت محصولات و خدمات بانکداری اسلامی، پرهیز از تبعیض و اجحاف، حمایت از فعالیت‌های اقتصادی پایدار، نبود کلاهبرداری، توزیع عادلانه سود و زیان بین سهامداران و سایر ذی‌نفعان، کمک به افزایش رفاه عمومی، حفظ امانت

سپرده‌گذاران و استفاده صحیح از منابع مالی بانک‌ها، رعایت اصول حاکمیت شرکتی بانکداری اسلامی، کاهش ریسک به‌واسطه لزوم تصمیم‌گیری بر پایه شناخت، پرهیز از عملیات مشکوک به ربوی، توجه به اصول اخلاقی و نبود رشوه است.

ازجمله پیشنهادهای کاربردی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

برای ارتقای شاخصه‌های بانکداری اسلامی در ایران، تمرکز بر آگاهی و اعتماد عمومی باید در اولویت قرار گیرد. برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارکنان و مشتریان، همراه با کمپین‌های اطلاع‌رسانی گسترده در رسانه‌های اجتماعی و سنتی، به ارتقای شناخت عمومی از محصولات و خدمات مالی اسلامی کمک می‌کند. وبینارها و پنل‌های تخصصی با حضور کارشناسان حوزه بانکداری اسلامی نیز می‌تواند بستری مناسب برای تعامل و افزایش سطح آگاهی جامعه باشد. این اقدامات در کنار ایجاد، بلکه مشتریان را در فرآیند تصمیم‌گیری‌های مالی و شرعی همراه می‌سازد. در همین راستا، استفاده از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و یادگیری ماشین برای تحلیل داده‌های مشتریان و ارائه پیشنهادها، شخصی‌سازی شده، تجربه مشتریان را بهبود می‌بخشد و آن‌ها را به بانکداری اسلامی وفادارتر می‌کند. همچنین، رعایت اصول فقهی و شرعی در عملیات بانکی اهمیت زیادی دارد. ایجاد پایگاه داده از فتاوی و نظرات شرعی، به مشاوران شرعی و مشتریان این امکان را می‌دهد که به راحتی به اطلاعات موردنیاز خود دسترسی پیدا کنند. از سوی دیگر، تشکیل کمیته‌های مستقل نظارتی برای بررسی محصولات جدید، می‌تواند از بروز مشکلات احتمالی قانونی و شرعی جلوگیری کند. علاوه بر این، نوآوری در محصولات و خدمات، مانند طراحی نرم‌افزارها و اپلیکیشن‌های تسهیل‌کننده خدمات اسلامی، می‌تواند به جذب مشتریان جدید کمک کند. درعین حال، باید به عدالت اجتماعی نیز توجه کرد؛ بانک‌ها می‌توانند با طراحی شاخص‌هایی برای سنجش عدالت اقتصادی و اجتماعی و همچنین شفافیت در فرآیندهای وام‌دهی و سرمایه‌گذاری، نقش مهمی در توسعه اقتصادی پایدار ایفا کنند. حمایت از پروژه‌های محلی و اقشار آسیب‌پذیر از طریق برنامه‌های اجتماعی و اقتصادی نیز ازجمله اقداماتی است که می‌تواند به توزیع عادلانه‌تر منابع در جامعه کمک کند.

همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد پژوهش حاضر تا حدی با مطالعه ریسوانتی و همکاران (Riswanti et al., 2025) هم‌راستا است، زیرا هر دو به ارزیابی بانکداری اسلامی پرداخته‌اند، اما رویکرد و شاخصه‌های آن‌ها متفاوت است. پژوهش حاضر با تحلیل مفاهیم کلیدی، ۱۳ شاخص ارزیابی در ایران را شناسایی کرده، درحالی که مطالعه مذکور عملکرد بانک شریعت اندونزی را با شاخص مقاصد شریعت بررسی کرده و بر بهبود آموزش و عدالت تأکید دارد. نتایج تحقیق حاضر با پژوهش مهارانی و رحماواتی (Maharani and Rahmawati, 2021) همخوانی دارد؛ زیرا این تحقیق نیز به مدل‌های

سنجش عملکرد بانکداری اسلامی مبتنی بر اهداف شریعت پرداخته و تأکید دارد که معیارهای مالی نباید تنها معیار ارزیابی موفقیت باشند. همچنین، تحقیق حاضر نیز بر اهمیت ابعاد اجتماعی و اقتصادی در ارزیابی عملکرد تأکید می‌کند. نتایج تحقیق حاضر با تحقیق رُسمانیدار و همکاران (Rosmanidar et al., 2021) همخوانی دارد؛ زیرا هر دو تحقیق نشان‌دهنده افزایش روند پژوهشی در زمینه عملکرد بانکداری اسلامی هستند و هر دو بر مقایسه بین بانک‌های اسلامی و متعارف تأکید دارند. نتایج تحقیق حاضر با پژوهش طارق و همکاران (Tarique et al., 2021) همخوانی دارد؛ زیرا هر دو به تدوین مدل‌های ارزیابی عملکرد مبتنی بر اهداف شریعت پرداخته‌اند. همچنین، هر دو تحقیق به ابعاد عدالت، آموزش و اصلاح در ارزیابی عملکرد اشاره دارند. نتایج تحقیق حاضر با تحقیق رستم و همکاران (ali et al., 2021) همخوانی دارد؛ زیرا هر دو بر اهمیت ارزیابی و مقایسه عملکرد بانک‌های تجاری تأکید دارند. نتایج تحقیق حاضر با تحقیق اسلامی نصرآبادی و همکاران (Eslami Nosratabadie al., 2021) همخوانی دارد؛ زیرا هر دو به شناسایی شاخصه‌های مهم در ارزیابی عملکرد بانک‌ها پرداخته و از تکنیک‌های داده‌کاوی برای تحلیل استفاده کرده‌اند. نتایج تحقیق حاضر با پژوهش پیکانی و همکاران (Peikani et al., 2021) همخوانی دارد؛ زیرا هر دو از رویکردهای ترکیبی برای ارزیابی عملکرد استفاده کرده‌اند و بر کارآمدی و توانمندی این رویکردها در صنعت بانکداری تأکید دارند.

به‌عنوان پیشنهادها برای تحقیقات آتی، ابتدا، شناسایی محرک‌های کارایی و کشف راه‌های افزایش بهره‌وری در بخش بانکداری اسلامی به‌منظور بهبود فرآیندهای مالی و ارائه خدمات مؤثرتر به مشتریان می‌تواند موردبررسی قرار گیرد. همچنین، بررسی رابطه بین ریسک و عملکرد در مؤسسات بانکداری اسلامی در ایران، امکان تحلیل دقیق‌تری از نحوه مواجهه این مؤسسات با چالش‌های مالی و ریسک‌های موجود فراهم می‌کند. از سوی دیگر، تجزیه و تحلیل عملکرد و توسعه بازارهای سهام اسلامی، صکوک و صندوق‌های سرمایه‌گذاری اسلامی به شناخت بهتر از ابزارهای مالی اسلامی و کاربرد آن‌ها در توسعه بازارهای مالی کمک می‌کند. علاوه بر این، بررسی تلاش‌ها در دستیابی به جمعیت‌های محروم و ارتقای دسترسی به خدمات مالی، به‌ویژه در مناطق روستایی و کمتر توسعه‌یافته، می‌تواند در بهبود سیاست‌های مالی جامع و فراگیر مؤثر باشد. درنهایت، استفاده از سایر روش‌های تحقیق همچون گراند تئوری و فراترکیب برای تحلیل داده‌ها و ارائه چارچوب‌های نوین، به تقویت رویکردهای تحقیقاتی در این حوزه کمک شایانی خواهد کرد.

پژوهش حاضر دارای چند محدودیت است که می‌تواند بر نتایج و کاربرد آن تأثیر بگذارد. نخست، انجام تحقیق به‌صورت مقطعی یکی از محدودیت‌های اصلی است که ممکن است نتایج را به زمان و شرایط خاص محدود کند. همچنین، سوگیری‌ها و ترجیحات شخصی محققان نسبت به بانکداری

اسلامی می‌تواند به طور ناخواسته بر طراحی مدل ارزیابی و تفسیر نتایج اثرگذار باشد که این مسئله نیاز به دقت بیشتری در تحلیل دارد. از سوی دیگر، یافته‌های مدل ارزیابی بیشتر به بافت اقتصادی و نظارتی ایران محدود می‌شود و ممکن است مستقیماً برای سایر کشورها با محیط‌های متفاوت اقتصادی و قانونی قابل استفاده نباشد.

۶- تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

۷- تشکر و قدردانی

از همه اساتید، خبرگان و دوستانی که در انجام این پژوهش به اینجانب یاری رسانیدند، کمال تشکر را دارم.

۸- منابع

- Abolhasani Hastiani, A. , Amini Milani, M. , Sharif Moghaddasi, A. and Bayat, R. (2024). Investigating the performance of Islamic banking compared to conventional banking in the selected countries. *Quarterly Journal of Quantitative Economics (JQE)*, 20(4), 180-214. [In Persian]
- Ali, M. R., Ratul, M. R., Tisha, R. T., & Islam, M. A. (2021). A comparative performance evaluation of banking industry in Bangladesh: CAMEL rating approach. *International Journal of Financial Engineering*, 8(01), 2050052.
- Alwi, Z., Parmitasari, R. D. A., & Syariati, A. (2021). An assessment on Islamic banking ethics through some salient points in the prophetic tradition. *Heliyon*, 7(5), e07073.
- Bajalan, S. , Fallahpour, S. and Raeesi, S. (2024). Bank's Credit Portfolio Optimization Using Actuarial Approach and Artificial Neural Networks. *Financial Research Journal*, 26(3), 710-733. [In Persian]
- Colabi, A. M. and Mahmoudi, A. (2023). Influential Factors on Islamic Banking with Emphasis on Entrepreneurship Development. *Program and Development Research*, 4(1), 7-37. [In Persian]
- Dabbagh, R., Golmoradi, H., & Bagri, A. (2019). Financial performance comparison of Islamic and conventional banking in selected countries using the CAMEL model. *Quarterly Studies in Banking Management and Islamic Banking*, 4(3), 85-114. [In Persian]

- Eslami Nosratabadi, H., Tarokh, M. J., & Poorebrahimi, A. (2021). Evaluation of bank branch performance using data mining and expert system approach. *Financial Engineering and Portfolio Management*, 12(2), 23–49. [In Persian]
- Hakimipoor, N. (2019). Providing Composite Index Assessment for Islamic Banking: The Case of Iranian Banks. *Islamic Economics*, 18(72), 151-182. [In Persian]
- Ibrahim, M. H. (2020). Islamic banking and bank performance in Malaysia: an empirical analysis. *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*, 6(3), 487-502.
- Ledhem, M. A. (2022). Data mining techniques for predicting the financial performance of Islamic banking in Indonesia. *Journal of Modelling in Management*, 17(3), 896-915.
- Maharani, S. N., & Rahmawati, S. A. (2021, January). Measuring Islamic banking performance using Islamic ethics perspective. In *Conference on International Issues in Business and Economics Research (CIIBER 2019)* (pp. 55-62). Atlantis Press.
- Maharani, S. N., Rahmawati, S. A., Syihhabudin, S., & Sin, L. G. (2020). Reconstruction of Islamic Banking Performance Measurement Models: A Critical Thought. *Utopía y praxis latinoamericana: revista internacional de filosofía iberoamericana y teoría social*, (1), 155-165.
- Mirani, A., Rahnama Roodposhti, F., Mousavian, S. A., Madanchi Zaj, M., Ziaei, M. A. (2022). Evaluation and comparative analysis of waqf documents based on shafi'i and imami jurisprudence standards. *Advances in Finance and Investment*, 3(8), 1-30. [In Persian]
- Mohagheghnia, M. J., Alijani, P., & Valimoradi, M. (2023). Evaluating and comparing the financial performance of the banking systems of Iran and Malaysia. *Quarterly Studies in Banking Management and Islamic Banking*, 8(1), 49–81. [In Persian]
- Mohammadzadeh, Y., Ghahremani, H., & Ghodsimab, M. A. (2017). Evaluation of the goals and performance of Islamic banking in Iran and other Islamic countries. *Islamic Economics and Banking*, 5(17), 7–32. [In Persian]
- Parayil Iqbal, U., Jose, S. M., & Tahir, M. (2023). Integrating trust with extended UTAUT model: a study on Islamic banking customers'm-banking adoption in the Maldives. *Journal of Islamic marketing*, 14(7), 1836-1858.
- Peikani, P., Nouri, M., Rahmani, D., Raghayi, N., & Pishvaei, M. S. (2021). Bank performance evaluation using a combined DEA and goal programming approach. *2nd International Conference on New Challenges and Solutions in*

- Industrial Engineering, Management and Accounting*, Damghan, Iran. [In Persian]
- Pratiwi, I. K. (2024). Behavioral intention to adopt Islamic banking digital services: A modified UTAUT2 approach. *Journal of Enterprise and Development (JED)*, 6(1), 49–63.
- Riswanti, N., Setiyaningsih, T. A., & Hartutik, H. (2025). Evaluating the Performance of Bank Syariah Indonesia Using the Maqashid Syariah Index. *Asean International Journal of Business*, 4(1), 31-46.
- Rosmanidar, E., Hadi, A. A., & Ahsan, M. (2021). Islamic banking performance measurement: A conceptual review of two decades. *International Journal of Islamic Banking and Finance Research*, 5(1), 16-33.
- Satyakti, Y. (2023). The effect of applying sustainability (Maqasid Shariah) and competition on Islamic bank financing. *Sustainability*, 15(17), 12994.
- Shaghaghi shahri, V., Akbarian, R., Basirizadeh, S., & Jalalvand, A. (2024). A Historical–Institutional Review of the Obstacles to the Formation of Islamic Banking in Iran. *Journal of Economic Essays: an Islamic Approach*, 21(41), 169-206. [In Persian]
- Tarique, K. M., Islam, R., & Mohammed, M. O. (2021). Developing and validating the components of Maqasid al-Shari’ah-based performance measurement model for Islamic banks. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 14(2), 366-390.
- Yousefi, J., Saeedi, P., Bokharaeian Khorasani, M., & Gorganli Davaji, J. (2024). Multi-level Analysis of Success Factors in Islamic Banking with a Structural-Interpretive and Recursive Approach. *Advances in Finance and Investment*, 5(2), 29-56. [In Persian]
- Zalaghi, H., & Firouzabadtapeh, F. (2018). The study of the impact of accounting estimates on prediction of financial performance and liquidity of firms listed in Tehran Stock Exchange. *Operational and Performance Research in Accounting and Auditing*, 1(4), 155–175. [In Persian]

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Published by Islamic Azad University, Esfarayen Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

